

El mecenatge artístic de Martí Estany (1872-1938), col·leccionista d'arquetes, miniatures i rellotges

62

Josep Capsir

Museu del Disseny de Barcelona

Figura 1. *Retrat de Ramon Estany Solà*. Obra signada per E. Benebarre el 1888.

Figura 2. *Retrat de Leonor Martí Puig*. Obra signada per E. Benebarre el 1888.

Barcelona, protagonista en la vida de Martí Estany

Martí Estany i Martí va néixer a Barcelona el 4 de gener de 1872 al número 1 del carrer Sant Oleguer de Barcelona, en un immoble avui desaparegut del barri del Raval. Va ser inscrit al Jutjat del Pi el 7 de gener.¹ El seu pare, Ramon Estany Solà (1838-1899) (fig. 1), era natural de Piera i boter d'ofici, tal com ho havia estat l'avi patern, Agustí Estany Alabreda (1798-1867), nascut també a Piera, població amb la qual el nostre protagonista mantindrà forts lligams al llarg de la seva vida. La mare, Leonor Martí Puig (1847-1941) (fig. 2), havia nascut a Barcelona i era filla d'un pròsper comerciant d'aiguarent i alhora bon coneixedor de l'ofici de boter de nom Joan Martí, fill de Reus i instal·lat a la capital catalana.² Com a padrins de bateig Martí Estany va tenir l'oncle patern Josep Estany Solà (1827-1901), primogènit de set germans, i l'àvia materna, Teresa Puig.³ La cerimònia religiosa tingué lloc a la catedral de Barcelona el 10 de gener de 1872 (fig. 3).⁴

Martí Estany va estudiar a l'Escola Superior de Comerç de Barcelona de 1885 a 1890 (fig. 4). D'acord amb el seu expedient acadèmic, va cursar entre d'altres les assignatures d'aritmètica i càlculs mercantils, pràctiques d'operacions de comptabilitat i

1. Registre Civil de Barcelona, 4-1-1872, inscripció núm. 68, p. 35.

2. Registre Civil de Barcelona, 15-1-1847, inscripció núm. 185. Leonor Martí Puig va néixer al quart segona del número 16 del carrer de Sant Rafael del barri de la Barceloneta i va ser batejada a la parròquia de Sant Miquel del Port.

3. Josep Estany Solà era el primogènit de set germans i germanes, si tenim en compte només aquells que van arribar a edat adulta i van generar drets successoris sobre els béns dels seus pares.

4. Certificat de baptisme de Martí Estany i Martí. En el document erròniament s'assenyala el 7-1-1872 com la data del seu naixement, quan en realitat aquesta correspon a la d'inscripció al Jutjat del Pi.

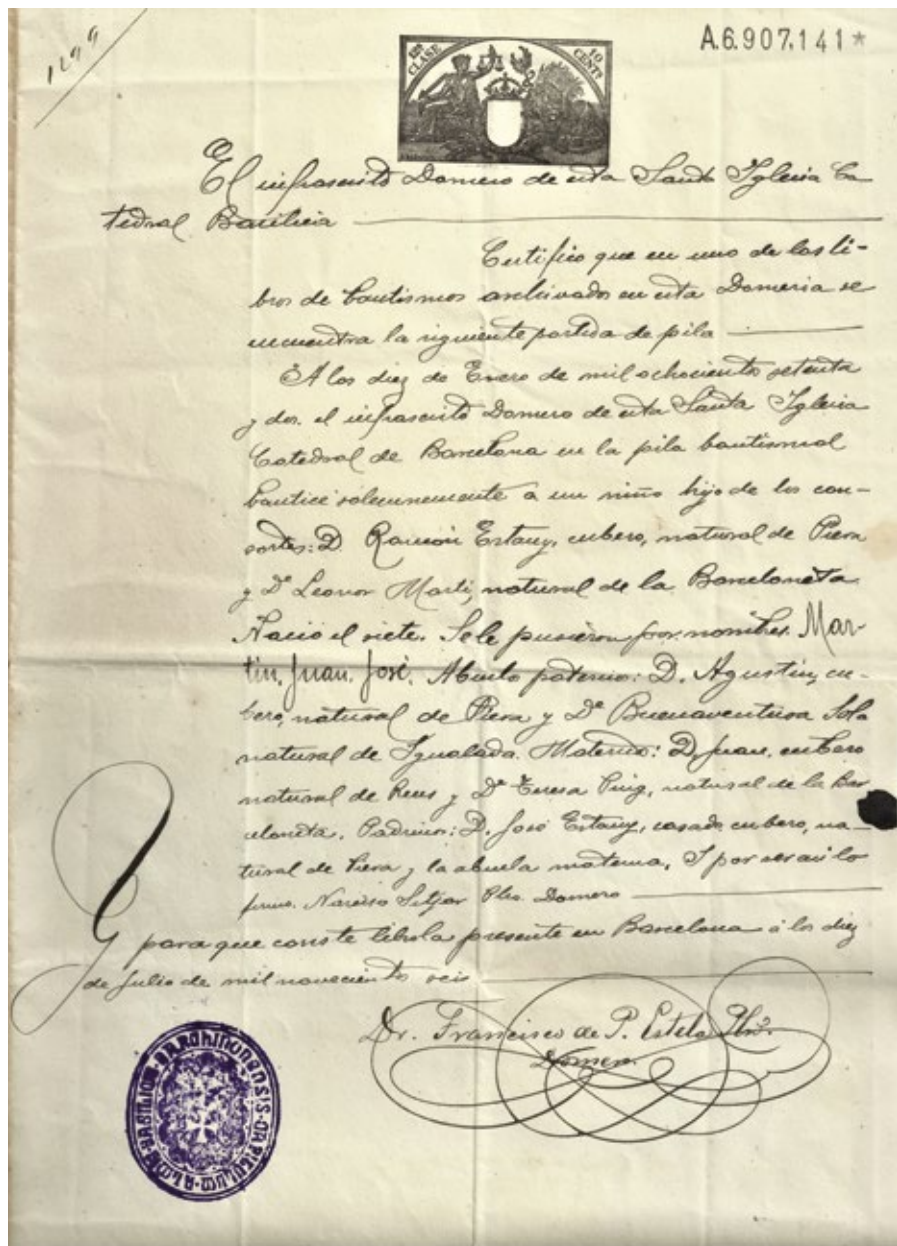

Figura 3. Certificat de bateig de Martí Estany, emès pel domer de la Catedral de Barcelona.

Figura 4. A tretze anys Martí Estany inicia els seus estudis a l'Escola Superior de Comerç de Barcelona.

legislació mercantil comparada.⁵ Sorpren positivament que en aquest pla d'estudis tan especialitzat també tinguessin cabuda el coneixement de les llengües francesa, anglesa i italiana. Tot i que les seves qualificacions acadèmiques no van ser especialment brillants, Martí Estany assolí el nivell de pèrit mercantil, així com el de professor mercantil. Sens dubte, el seu pas per l'Escola Superior de Comerç de Barcelona li va donar les eines necessàries per poder albirar un futur professional prometedor en el món dels negocis, on arribaria a aconseguir notables èxits.

Ramon Estany Solà va morir el 1899 a Barcelona deixant com a usufructuària dels seus béns la seva esposa, Leonor Martí Puig, i com a hereus universals a parts iguals aquesta i els seus fills Martí i Leonor.⁶ En absència del pare, Martí Estany prendrà les regnes de l'economia familiar, com evidencia el document notarial que Leonor Martí Puig va signar mesos després de la defunció del marit, en el qual donava amplis poders a Martí Estany per gestionar l'herència.⁷ Aquesta constava d'una finca urbana situada al barri de la Barceloneta, al carrer de l'Alegria —actualment Andrea Dòria—,

integrada per diversos immobles en règim de lloguer habilitats com a establiments comercials o bé com a habitatges.⁸ El nucli familiar de Martí Estany, del qual formaven part la mare i la germana, gaudia d'una còmoda situació econòmica gràcies als recursos econòmics que els arribaven per aquesta via, i també per l'habilitat del nostre protagonista a invertir-los encertadament.

Els anys de joventut: la passió per l'excursionisme

Gràcies al *Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya* sabem que Martí Estany ingressà com a soci en aquesta entitat el 1901, i que participà en diverses activitats que s'hi portaren a terme.⁹ El diumenge 26 de maig de 1901 tenim documentada la seva assistència a una excursió a Terrassa, amb altres socis, on van visitar les esglésies romàniques de Sant Pere, Sant Miquel i Santa Maria.¹⁰ La visita a Terrassa, però, tenia com a principal objectiu assistir a l'assemblea convocada per la Unió Catalanista, de la qual Martí Estany era simpatitzant.¹¹

5. Arxiu Històric de la Universitat de Barcelona, Escuela de Comercio, Secretaría de Expedientes Personales, Martí Estany i Martí, 1890, p. 340.

6. AHPB, notari Joaquim Dalmau i Fiter, Barcelona 29-8-1892, protocol núm. 365, p. 1485-1488. Testament de Ramon Estany Solà.

7. AHPB, notari Francesc Pascual i Elies, Barcelona 23-6-1899, protocol núm. 315, p. 1131-1132. Poder de Leonor Martí Puig a Martí Estany Martí.

8. AHPB, notari Joaquim Dalmau Fiter, Barcelona, 26-8-1899, protocol núm. 346, p.2040-2044. Inventari de Ramon Estany Solà.

9. «Secció Oficial. Socis entrats durant el segon trimestre de 1901», *Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya*, any xi, núm. 78, juliol de 1901, p. 197.

10. «Excursions», *Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya*, any xi, núm. 77, juny de 1901, p. 176.

11. És significatiu que Martí Estany tingués penjada a la paret de casa seva a Piera una col·lecció de segells que exhibien tots ells l'emblema de la Unió Catalanista i que se sap que estan datats l'any 1899.

El diumenge 30 de març de 1902 Martí Estany es va adreçar al monestir de Santes Creus amb altres socis.¹² Sembla que van fer nit a Valls i l'endemà arribaren al monestir de Poblet, on van visitar els recintes fortificats, els espaiosos claustres, la sala capitular, la biblioteca, l'església amb l'espectacular retaule major d'estil renaixentista, la capella de Sant Jordi i el Palau del Rei Martí (fig. 5).

Els dies 1 i 2 de febrer de 1903 Martí Estany va fer una excursió amb alguns companys del Centre Excursionista de Catalunya arran de la qual va escriure un article de set pàgines, en català, on es detallava l'experiència de la sortida.¹³ Aquesta circumstància evidencia el potencial literari de Martí Estany, que exhibeix en el redactat del text un gran domini de la llengua i una extremada sensibilitat a l'hora de descriure els paisatges que va visitar i les impressions que en va extreure. El divendres 1 de maig Martí Estany va exhibir la seva faceta de conferenciant a l'estatge del Centre Excursionista de Catalunya on, sota el títol *Una excursió als sots feréstecs*, va llegir una ressenya de l'excursió efectuada recentment a Aiguafreda, Montmany i la Garriga amb un grup de socis. No tenim notícia que la ressenya fos publicada posteriorment.¹⁴ El divendres 5 de juliol Martí Estany repetí experiència i, sota el títol *Una excursió a Castellcir*, exposà l'experiència d'una recent excursió a Mollet, Caldes de Montbui i Castellcir amb socis de l'entitat, en una conferència impartida al Centre Excursionista de Catalunya. El relat de la conferència fou publicat en un extens i detallat article de dotze pàgines.¹⁵ A més de redactor d'articles i conferenciant, el desembre de 1903 Martí Estany assumeix una nova responsabilitat al Centre Excursionista de Catalunya. En la reunió de la Junta General Ordinària fou elegit secretari segon, càrrec que ostentarà fins al 1906.¹⁶ Aquesta passió per l'excursionisme i el coneixement de la nostra geografia, així com els tresors patrimonials que aquesta amagava, segurament van despertar en Martí Estany la creixent afició al colleccionisme d'objectes artístics.

De la joventut a la maduresa: la passió per la música

Gràcies al llibre d'actes de la Junta de l'Orfeó Català sabem que el 20 de desembre de 1899 Martí Estany ingressà a l'entitat musical en qualitat de soci.¹⁷ El 1902 va començar a desenvolupar tasques de comptador i per tant va passar a ser membre de la Junta Directiva.¹⁸ L'any 1904 l'entitat va acordar l'adquisició de terrenys per edificar l'estatge social de l'Orfeó Català, amb sala d'audicions. L'encàrrec va recaure en l'arquitecte Lluís Domènech i Montaner. Per obtenir recursos econòmics l'entitat va subscriure obligacions de 100 i 500 pessetes. Tenim evidències que Martí Estany va adquirir diverses obligacions, i que fins i tot en un gest de generositat envers l'Orfeó Català algunes d'elles no les va cobrar mai. El 1905 es va posar la primera pedra i el 1908 es va inaugurar el Palau de la Música. Aquesta primera etapa com a comptador, en moments

12. «Excursió a Santes Creus i Poblet», *Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya*, any XII, núm. 87, abril de 1902, p. 111.

13. «De Ripoll a Olot i Sant Feliu de Pallerols», *Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya*, any XIII, núm. 100, maig de 1903, p. 121-127.

14. «Conferències», *Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya*, any XIII, juny de 1903, núm. 101, p. 161.

15. «Una excursió a Castellcir», *Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya*, any XIII, novembre de 1903, núm. 106, p. 272-284.

16. «Junta General Ordinària 19 de desembre de 1903» *Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya*, any XIV, núm. 108, gener 1904, p. 32-33.

17. Llibre d'Actes de l'Orfeó Català, 1892-1900, 20-12-1899, p. s/n.

18. Llibre d'Actes de l'Orfeó Català, 1900-1904, 19-1-1902, p. 88.

Figura 5. Martí Estany, assegut sota l'arc trilobulat, en primera fila, sense barret, amb companys del Centre Excursionista de Catalunya al Monestir de Poblet el 31 de març de 1902.

de gran transcendència per a l'entitat, Martí Estany la finalitza exitosament el 1909. Sabem que va ser elegit novament comptador el 1916,¹⁹ càrrec que ja no abandonaria fins a la seva mort el 1938.²⁰

El 1918 Martí Estany —com succeiria en tantes ocasions— va regalar a l'Orfeó Català un objecte musical antic. Tal com recull *La Revista Musical Catalana*, editada mensualment per l'entitat:

«[...] cal remarcar la important ofrena d'un curiós psalteri del segle XVIII que el nostre benamat company de Junta, en Martí Estany, ens ha ofert i que l'Orfeó servarà amb joia com a nova prova de l'amor que sempre li ha professat el distingit company, i com a mostra, també, del seu sentiment artístic i patriòtic que es complau en adquirir i col·leccionar belles mostres de l'art català de les passades centúries».²¹

El diumenge 15 de novembre de 1931 es va inaugurar a l'estatge social de l'Orfeó Català l'*Exposició Iconogràfica de la Cornamusa*, amb 121 peces procedents de col·leccions públiques i privades de Barcelona vinculades a l'objecte musical conegut popularment

19. Llibre d'Actes de l'Orfeó Català 1914-1921, 16-1-1916. p. 64.

20. Llibre d'Actes de l'Orfeó Català 1931-1949, 30-9-1938. p. 132.

21. *Revista Musical Catalana. Butlletí de l'Orfeó Català*, 170, febrer de 1918, p. 45.

Figura 6. Tomàs Millet, Vicenç de Moragas i Martí Estany, amb Joaquim Cabot i Lluís Millet, la nit de l'1 de febrer de 1934 al Palau de la Música Catalana

a Catalunya com a *sac de gemecs*. Entre aquestes, es podien veure dins d'una vitrina dos àngels músics, talles policromades del segle XVI aportades per Martí Estany.²²

Segurament el moment més entranyable i emotiu que viuria Martí Estany com a membre de la Junta Directiva de l'Orfeó Català tingué lloc la nit de l'1 de febrer de 1934. L'entitat va celebrar al Palau de la Música un acte solemne d'homenatge a tres dels membres de la junta directiva: Vicenç de Moragas, vicepresident, Martí Estany, comptador, i Tomàs Millet, tesorero, «tres pilars bàsics de la nostra institució que, any darrere any, en una actuació sempre constant, han aportat a l'Orfeó Català una tasca positiva i a tota hora desinteressada».²³ L'homenatge consistí en un escollit concert, dirigit pel mestre Lluís Millet, on no faltà *El cant de la Senyera* ni *Els segadors*. Entre la primera i la segona part del concert, dalt de l'escenari, els tres homenatjats envoltats per la coral, mestres així com la Junta Directiva de l'Orfeó Català escoltaren un discurs del president, Joaquim Cabot. Tot seguit el mestre Lluís Millet lliurà a cadascun dels homenatjats unes plaques de bronze fruit del dibuix i projecte de Joaquim Renart modelat pel seu germà, l'escultor Dionís Renart (fig. 6). La que correspon al nostre protagonista porta la dedicatòria «L'Orfeó Català al seu Comptador Martí Estany Martí, molt agraït per haver ajudat sempre generosament al normal endegament de la seva

22. «Exposició iconogràfica de la cornamusa», *Revista Musical Catalana. Butlletí de l'Orfeó Català*, 336, desembre de 1931, p. 496-497.

23. «Festa íntima en homenatge als senyors Vicenç de Moragas, Martí Estany i Tomàs Millet». *Revista Musical Catalana. Butlletí de l'Orfeó Català*, 362, febrer de 1934, p. 54-57.

Figura 7. Placa de bronze modelada per Dionís Renart i lliurada a Martí Estany la nit de l'1 de febrer de 1934 al Palau de la Música Catalana

Figura 8. Martí Estany, 1934. Orfeo Català

administració» (fig. 7). Acabat el concert d'homenatge esperava a tots els convidats un refrigeri regat amb xampany.

El vincle de Martí Estany amb Barcelona va ser constant al llarg de la seva vida (fig. 8). El darrer domicili a la ciutat, on va viure amb la mare i la germana, estava situat al principal primera del número 12 del carrer de Bailèn, en ple Eixample, com correspon a una família de bona posició social que disposava fins i tot de personal de servei, encara que vivien en règim de lloguer.²⁴ En aquest domicili es custodiava part de les seves nombroses col·leccions.

Piera en els orígens familiars de Martí Estany

Martí Estany tenia les arrels per via paterna a la vila de Piera, on havia nascut el seu pare, Ramon Estany Solà, així com el seu avi, Agustí Estany Alabreda, els dos boters d'ofici. El besavi Martí Estany Castells, en canvi, havia nascut a Sant Martí Sesgueioles i era pagès establert a Piera, el qual va fer aixecar una casa, situada al que seria el número 10 del carrer de Sant Bonifaci, actualment del Doctor Carles, on es va instal·lar

24. Padrón General de Habitantes 1930, Distrito IV, tomo 57, folio 320. En aquest padró apareix Leonor Martí Puig com la cap de família, i a l'apartat d'ocupació consta com a propietària. Pel que fa al seu fill Martí Estany, aquest

apareix amb la qualificació administrativa de transeünt i s'assenyala que Piera és en realitat el seu lloc de residència habitual.

amb la seva esposa Rosa Alabreda, natural d'Olesa de Montserrat. A la mort de Martí Estany Castells el 1851 la casa pairal va passar al primogènit, Agustí Estany Alabreda, i el 1867 la va heretar el seu fill Josep Estany Solà, oncle i padri de bateig del nostre protagonista.²⁵ Josep, a més, va tenir l'encert d'adquirir el 1881 la casa contigua, és a dir, la que seria el número 8 del mateix carrer Doctor Carles, formada per baixos i dues plantes. El 1901, un cop mort, les dues cases les rebrà en herència la seva primogènita i única filla, Concepció Estany Casanovas. Aquesta no va arribar mai a contraure matrimoni, circumstància que va perjudicar la seva estabilitat social i econòmica.

Ramon Estany Solà, així com els seus germans Manuel i Agustí, van rebre com a herència quaranta-dos escuts en concepte de legítima materna i paterna. Josep, l'hereu, es va veure beneficiat amb la suma de dos mil escuts i amb la casa pairal de Piera. Pel que fa a les germanes, Rosa i Brígida, havien contret matrimoni i la legítima havia quedat ja saldada, circumstància per la qual el seu pare, Agustí Estany Alabreda, no les té presents en el seu testament atorgat el 1867.²⁶ Francesca, la menor de les germanes, tindrà assignada una legítima de quaranta-dos escuts que li seran lliurats en el moment de contraure núpcies amb Domingo Jofresa Escayol.

Ramon Estany Solà a la seva mort el 1899 no tenia cap propietat a Piera que poguessin heretar els seus fills Martí i Leonor. Tot i això, el 1912 Martí Estany va comprar a la seva cosina Concepció Estany Casanovas —carregada de deutes com estava— la casa situada al número 8 del carrer del Doctor Carles.²⁷ És la casa que el seu pare, Josep Estany Solà, havia adquirit el 1881 i que era a tocar de la casa pairal de la família. El 1933 Martí Estany va adquirir a la seva cosina, que continuava tenint una situació econòmica precària, la casa pairal del número 10 del carrer del Doctor Carles.²⁸ D'aquesta manera el col·leccionista va tenir a la seva disposició dues cases contigües que va condicionar com un únic habitatge i va acollir confortablement el seu nucli familiar, integrat per la mare i la germana, al qual finalment es va afegir la seva cosina. L'interior de la casa es va convertir en un veritable museu, ja que les parets es van cobrir de pintures, armes i objectes de ceràmica, entre d'altres, i els diversos espais es van farcir de mobles d'època com ara llits, armaris, tocadors i calaixeres, majoritàriament d'origen català.

El condicionament intern de les dues cases coincidí amb la remodelació de les façanes, que Martí Estany encarregà al prestigiós esgrafiador i escultor noucentista Ferran Serra Sala (1905-1988). El resultat va ser molt satisfactori, ja que les dues cases van quedar integrades en una única façana decorada amb uns bellíssims esgrafiats d'aire setcentista. S'hi va obrir una fornícula on es va col·locar una imatge escultòrica de sant Martí, en clara referència al nou propietari de la construcció (fig. 9). Potser també fou amb motiu de la reforma que es van inscriure a la llinda de la porta d'entrada les inicials M. E., en al·lusió a Martí Estany Castells, primer propietari de la nissaga Estany

25. A partir d'una fotografia antiga hem pogut constatar que originàriament els números 8 i 10 del carrer del Doctor Carles es corresponen en l'actualitat respectivament al 10 i 12.

26. AHPB, notari Joan Grasset, Barcelona, 24-9-1867, protocol núm. 111, p. 306-307. Testament d'Agustí Estany Alabreda.

27. AHPB, notari Ricard Permanyer i Ayats, Barcelona, 4-7-1912, protocol núm. 434, p. 2431-2436. Donació de

Concepció Estany Casanovas a Martí Estany Martí. Legalment la compra va tenir forma de donació atès que Concepció Estany Casanovas tenia un deute amb el seu cosí Martí Estany. A més aquest es faria càrrec del deute hipotecari que la seva cosina havia contret amb l'hereu de l'anterior propietari de la casa objecte de la transacció.

28. AHPB, notari Josep Buixó Monserda, Barcelona, 13-11-1933. Venda de Concepció Estany Casanovas a Martí Estany Martí.

Figura 9. Escultura de Sant Martí en fornícula neobarroca i esgrafiats de Ferran Serra Sala. Façana de la residència de Martí Estany a Piera remodelada als anys trenta del segle vint.

que va habitar la casa. Aquestes inicials es troben flanquejades per la data de 1798, any del naixement de l'hereu Agustí Estany Alabreda, així com la de 1826, que coincideix amb la del naixement de la seva primera filla, Rosa Estany Solà.²⁹ A la part superior de la façana es va instal·lar una elegant galeria que exhibeix sis arcs rebaixats amb pilars. El ràfec de la teulada, on sobresurten unes mènsules de fusta, acaba de donar a l'edifici un aire senyorial que subratlla la personalitat del nostre protagonista.

Martí Estany el març de 1936 va comprar una casa al carrer de Sant Cristòfol amb la intenció de fer una permuta amb el propietari de la casa situada al número 6 del carrer del Doctor Carles, circumstància que li hauria permès ampliar novament la seva residència i fins i tot unificar la decoració de la façana amb l'afegit d'esgrafiats nous. La permuta no es va formalitzar legalment fins al 1943, quan ja havia mort el col·leccionista.³⁰

Tenim documentada la presència destacada de Martí Estany el 1921 en l'acte d'inauguració de l'estatge social del Sindicat Agrícola Catòlic del Sant Crist a Piera.³¹ També sabem que el 1931 s'amplien els estatuts de l'associació Foment de Piera per establir, entre d'altres, que la llengua oficial d'aquesta serà la catalana, així com que, per respecte a la història de l'entitat que la va precedir, a partir d'aquell moment la seva denominació serà Foment de Piera - Casal Català. El document de modificació d'aquests estatuts està signat per Martí Estany, que ho fa en qualitat de president de l'associació.³² Alhora, tenim notícia que el 1933 va col·laborar econòmicament en l'arranjament de la plaça del 14 d'Abril, on es van plantar plataners. Tot plegat ens convida a pensar que aquest degué mantenir forts vincles amb la població, on passava llargues temporades, així com el seu compromís amb el catalanisme.

29. Rosa Estany Solà, nascuda el 1826, va ser la primera filla d'Agustí Estany Alabreda i Bonaventura Solà Ferré. El matrimoni havia tingut abans un fill que va morir prematurament. El naixement de Josep Estany Solà el 1827 deixava clar, d'acord amb la llei catalana, que aquest seria designat l'hereu. La resta de fills i filles que sobrevisquen, un total de sis, rebrien només la legítima.

30. Tot i que la permuta de les dues finques tingué lloc el novembre de 1936 mitjançant la signatura de document

privat, l'escriptura notarial i la corresponent inscripció al Registre de la Propietat no es produí fins al 1943. AHPB, notari Manuel M. Gaitero Santa Maria, Barcelona, 30-3-1943, protocol núm. 624. Escripura de permuta atorgada per Leonor Estany Martí i Mariano Gabarró Ventura.

31. «Piera», *La Vanguardia*, 15-9-1921, p. 13.

32. Ampliación de los estatutos de la asociación «Fomento de Piera». *Capítulo Adicional II*. 29-8-1931.

Molins de Rei, el darrer estiu de Martí Estany

Martí Estany va passar l'estiu de 1938 a Molins de Rei, on el 23 de setembre el va sorprendre la mort a causa d'una malaltia. Al cementiri de la població descansen les seves restes mortals. Trobem documentada la presència del col·leccionista a la població del Baix Llobregat a mitjans de la dècada dels vint del segle passat, quan va tenir l'ocasió d'adquirir un solar on va fer construir una casa d'estiueig amb semi-soterrani, baixos i dues plantes. Una part important d'aquesta construcció ubicada al número 16 del carrer del Doctor Barraquer es va destinar a lloguer, una forma molt raonable de rendibilitzar les despeses de construcció de l'edifici i garantir futurs beneficis econòmics.

En la mateixa època de la construcció de la casa, Martí Estany va adquirir diverses finques a la població, circumstància que va redundar en un creixement notable del seu patrimoni. Tenim notícia que el nostre protagonista, per tal d'integrar-se millor a la vida social de la vila, el 1930 es va fer soci del Foment Agrícola, Industrial i Comercial, una entitat emblemàtica de la població, de caràcter catalanista, que disposava d'un local propi per desenvolupar amb èxit les seves activitats culturals i d'esbarjo.³³

L'esquela mortuòria del col·leccionista va ser publicada a la premsa de l'època, on es fa ben visible una creu, símbol de les seves creences cristianes, en un moment on la simbologia religiosa estava forçosament marginada per les excepcionals circumstàncies polítiques que travessava el país. També podem observar que el redactat està fet en llengua catalana, en un mitjà que s'expressava en castellà, circumstància que remarca l'adscripció catalanista del difunt.³⁴ Aquests detalls ens indiquen que Martí Estany era una persona respectable i respectada per tothom en aquells temps convulsos de la Guerra Civil que li va tocar viure.

La família, principal beneficiària de l'herència

En l'àmbit familiar, les beneficiàries de l'herència reflectida en el darrer testament, atorgat a Barcelona el 18 d'agost de 1936, van ser la mare, Leonor Martí Puig, i la germana, Leonor Estany³⁵. A la mare li va llegar l'usdefruit de la residència de Piera, l'usdefruit de la casa del carrer de Sant Cristòfol a la mateixa població, l'usdefruit de la casa de Molins de Rei i també la propietat d'una tercera part de la finca que tenia la família al barri de la Barceloneta de la capital catalana. De les altres dues terceres parts d'aquesta finca eren propietàries a parts iguals la mare i la germana del col·lec-

33. *Camins*, any II, núm. 15, setembre de 1930, Molins de Rei.

34. *La Vanguardia*, 24-9-1938, p. 2.

35. AHPB, notari Josep Buixó Monsarda, Barcelona, 18-8-1936, protocol núm. 952. Testament de Martí Estany i Martí.

cionista. Entre d'altres, la mare també va rebre en herència accions d'empreses com ara la Catalana de Gas y Electricidad, la Sociedad General de Aguas de Barcelona o bé la Compañía Telefónica Nacional de España. Pel nombre d'accions, la més significativa era la Compañía de Industrias Agrícolas S.A. A la germana li va deixar en herència la residència de Piera, la casa del carrer de Sant Cristòfol així com la casa del carrer del Doctor Barraquer de Molins de Rei. Martí Estany, amb un clar sentit de solidaritat amb la societat, va llegar l'extensa finca que tenia a l'avinguda de València de la mateixa població a l'Hospital de la Santa Creu i Sant Pau, per tal de col·laborar al sosteniment econòmic de la institució.

A la mort de Leonor Martí Puig, que va tenir lloc a Barcelona el 1941, la seva filla, Leonor Estany, va heretar les dues terceres parts de la finca familiar de la Barceloneta que, juntament amb la part que ja tenia per herència paterna, la convertiren en posseïdora única d'una respectable propietat urbana. La perspectiva de morir sense descendència va aconsellar Leonor Estany deixar clares les seves darreres voluntats, que quedarien expressades en el testament atorgat el 1967, un any abans de la seva mort. Pel que fa a la finca de la Barceloneta, aquesta va ser llegada a l'Hospital de la Santa Creu i Sant Pau, d'igual manera que la casa del carrer del Doctor Barraquer de Molins de Rei, on havia mort Martí Estany.

Per seguir el relat és convenient situar-nos al segle XIX i recordar Francesca Estany Solà, la petita de set germans, que hem citat anteriorment. Aquesta va contraure matrimoni amb Domingo Jofresa Escayol. Ens interessa remarcar que el petit dels seus fills, Domingo Jofresa Estany, que tenia un taller tèxtil a Terrassa, va contraure noces amb Maria Aymeric Fransi. Del matrimoni van néixer dos fills, Agustí i Ramon, que van morir joves, així com una filla de nom Montserrat Jofresa Aymerich (1911-1996). Aquesta darrera, continuadora del negoci tèxtil familiar del pare, era fillola de bateig de Leonor Estany i beneficiària de l'herència de la seva padrina, la qual li va llegar la residència de Piera que Martí Estany havia reformat i decorat amb bells i delicats esgrafiats. La residència, i tot el seu contingut, estava integrada encara en aquelles dades per bona part de les obres d'art que en el seu dia havien configurat les col·leccions del nostre protagonista. La petita de les filles de Montserrat Jofresa Aymerich, que també era fillola de bateig de Leonor Estany, rebria en herència la casa del número 6 del carrer del Doctor Carles de Piera.

Les col·leccions públiques de Martí Estany

Pel que hem pogut recompondre de la vida de Martí Estany, no hi ha dubte que va ser un notable col·leccionista. Les seves col·leccions, unes quantitativament més modestes que d'altres, van ser molt diverses i de qualitat. Podem afirmar, a grans trets, que Martí Estany va col·leccionar allò que va despertar el seu interès en cada moment de la seva vida, sense condicionants de caràcter econòmic o de cap altra consideració.

En relació amb les col·leccions que tesorava a les cases de Piera, Molins de Rei i Barcelona, Martí Estany en va fer una acurada selecció per tal que la majoria es poguessin

integrar en els museus de Barcelona després de la seva mort.³⁶ Així ho va disposar en el seu primer testament, atorgat a Piera el 16 de setembre de 1923 davant del notari Francisco Ràfols Trabal. Les circumstàncies excepcionals de la Guerra Civil precipitaren els esdeveniments.³⁷

La col·lecció de rellotges de penjar

El 13 d'agost de 1936, començada ja la Guerra Civil, Martí Estany va lliurar a la Comissaria General de Museus, successora de la Junta de Museus, òrgan administratiu que gestionava els Museus d'Art de Barcelona, i en concepte de donació, la seva col·lecció de rellotges personals de penjar³⁸. Estava formada per 210 exemplars i constituïa a l'època la més significativa en el seu gènere a Catalunya.³⁹ Martí Estany va atorgar el seu darrer testament el 18 d'agost de 1936, i entre d'altres deixava en herència a la Junta de Museus la resta d'exemplars que no havien format part de la donació. Eren un total de 19 rellotges que es van incorporar als fons patrimonials de Barcelona el 1943, quan es va fer efectiu el llegat. Per la seva procedència podem afirmar que aquesta és sens dubte la més internacional de les col·leccions de Martí Estany, on trobem peces d'arreu d'Europa encara que cap d'origen català o espanyol, i pel que fa al nombre de peces aplegades, la més nombrosa i completa.

Aquest tipus de rellotges s'han conegut com a rellotges de butxaca, tot i que en realitat la majoria d'exemplars de la col·lecció de Martí Estany es penjaven de la cintura, del coll o en alguns casos eren utilitzats com a fermalls o anells. Els exemplars més antics es troben datats al segle XVI i són de ferro o bronze, amb la caixa en forma de llibre. Van ser fabricats principalment a Nuremberg. Un d'ells porta gravada la data de 1550 i també un escut heràldic, la qual cosa ens indica l'origen noble del seu propietari (fig. 10). D'acord amb Eduard Farré, aquest rellotge a més podria ser el rellotge personal de penjar datat més antic del món.⁴⁰

La col·lecció també conté alguns exemplars de forma ovalada i octogonal, amb caixes calades per donar sortida al soroll de les campanes interiors, o, si cal, proveïts de caixes de cristall de roca, que fan possible la visualització dels mecanismes interiors dels rellotges. Aquests són característics de finals del segle XVI i principis del XVII. Al segon quart del segle XVII i per influència francesa s'imposa la moda dels rellotges amb caixa circular i de perfil bombat, decorada amb aplicacions d'esmalts.⁴¹ Entraria en aquest apartat un rellotge que recull l'escena que recrea la mort de Cleòpatra, reina d'Egipte, a conseqüència de la picadura d'una serp.

36. ANC, fons Junta de Museus de Catalunya, caixa 124. Llegat testamentari de Martí Estany i Martí, 1942-1945.

37. A la biblioteca del MNAC es conserven quatre àlbums fotogràfics confeccionats entorn del 1943 que apleguen les imatges de les col·leccions de rellotges, miniatures, arquetes i pintures que van ingressar als fons patrimonials públics de Barcelona amb la donació i posterior llegat de Martí Estany.

38. Els Museus d'Art de Barcelona aplegaven els fons patrimonials que acabarien configurant, entre d'altres, el Museu Nacional d'Art de Catalunya i el Museu de les Arts Decoratives de Barcelona, aquest darrer avui integrat al Museu del Disseny de Barcelona.

39. Alfons Maseras, «Martí Estany i la seva col·lecció de rellotges», *Butlletí dels Museus d'Art de Barcelona*, volum VII, núm. 78, novembre de 1937, p. 321-333.

40. Eduard Farré, «Rellotges personals. Segles XVI-XIX», *Extraordinàries! Col·leccions d'arts decoratives i arts d'autor (segles III-XX)*, Museu del Disseny de Barcelona, 2014, p. 109-114.

41. Miquel Gil Guasch, «Rellotges esmaltats del llegat de Martí Estany», *Miscel·lània en homenatge a Joan Ainaud de Lasarte*, vol. 2, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1999, p. 109-122.

Figura 10. Rellotge de penjar. Europa, 1550. Acer i aliatge de coure gravat. MADB 38.850 Museu del Disseny de Barcelona

Figura 11. Rellotge de penjar. Ginebra, 1780-1820. Aliatge de coure decorat a l'esmalt amb escena homèrica. MADB 38.707. Museu del Disseny de Barcelona

A mitjans del segle XVIII, en plena eclosió del rococó, els rellotges presenten sovint composicions decorades amb alguna escena galant ambientada en el camp o bé mostren un espai interior on transcorre alguna activitat lúdica pròpia de l'aristocràcia, tot això embolcallat per elements florals o de rocalla en disposició asimètrica. Un clar exponent n'és l'exemplar construït a París per Pierre Michaud d'or, coure i aplicacions d'esmalt i pedreria. Avançat el segle XVIII, amb el triomf del neoclassicisme la caixa del rellotge es fa més plana, n'augmenta el diàmetre i les escenes que el decoren amb esmalts ens porten a l'antiguitat clàssica. Diversos exemplars en la col·lecció de Martí Estany ho evidencien. El més espectacular aplega, d'acord amb Antonio Navarrete Orcera, l'escena mitològica de la lluita d'Aquiles contra Penthesilea, la reina de les amazones, en el marc de la guerra de Troia, que en singular combat li clava una espasa al pit (fig. 11).⁴² Va ser fabricat a Ginebra per Decombaz, un dels més prestigiosos rellotgers de la ciutat.

En les primeres dècades del segle XIX i gràcies als avenços tecnològics que permeten la miniaturització dels mecanismes de funcionament del rellotge, la caixa redueix les seves dimensions i adopta imaginatives formes de caràcter floral com ara la tulipa, fruites com la poma o la pera, o bé delicats instruments musicals com la mandolina, l'arpa o la lira.

42. Antonio Navarrete Orcera, filòleg i especialista en l'antiguitat clàssica, a petició nostra, ens ha revelat la significació de l'escena mitològica que exhibeix la caixa d'aquest rellotge.

Entenem que a Martí Estany, més que l'evolució tecnològica dels rellotges, el que el degué atreure és l'aspecte estètic, atès que molts d'ells són veritables obres d'art, elaborats sovint amb rics i originals materials com ara l'or, la plata, l'ivori o el carei. Aquesta col·lecció de rellotges el 1949 va ser incorporada al Museu de les Arts Decoratives i avui dia forma part dels fons patrimonials del Museu del Disseny de Barcelona.

La col·lecció d'arquetes

El 13 d'agost de 1936, en el moment de lliurar la col·lecció de rellotges a la Comissaria General de Museus, Martí Estany també va fer donació del gruix de la seva col·lecció d'arquetes, concretament 79 exemplars.⁴³ El 1943, amb la incorporació del llegat del col·leccionista, s'hi afegiren 17 peces més. Aquesta col·lecció és de les més completes de Martí Estany pel nombre d'unitats així com per la diversitat de la seva procedència, algunes d'elles d'origen català. Aquest tipus de moble sumptuari és característic a Europa sobretot durant els segles XIII al XVII, i hi trobem en alguns casos un ús clarament religiós, sovint com a reliquiari, i en d'altres una funció de caràcter civil, però sempre el vinculem com a contenidor d'objectes preuats de petit format⁴⁴.

Entre les peces d'origen català destaca una arqueta feta amb aplicació de planxes de llautó estampat sobre ànima de fusta, on els protagonistes de les escenes representades són una dama i un cavaller. Està datada al segle XIV, amb intervencions posteriors. També trobem representades en la col·lecció de Martí Estany dues peces molt característiques fetes a casa nostra i estudiades per Félix de la Fuente Andrés.⁴⁵ Es tracta d'arquetes amb buc de base rectangular, quasi quadrada, i tapa amb pla superior i quatre vessants. Revestides de cordovà, exhibeixen com a reforç tires de ferro forjat en forma de flor. Estan datades entre els segles XIV i XV. L'historiador defensa la idea que aquestes arquetes tenien com a funció específica la custòdia de llibres (fig. 12).

Hi ha també en la col·lecció de Martí Estany un grup d'arquetes d'origen espanyol profusament decorades amb la tècnica de la marqueteria datades entorn del segle XVI. Són de gran simplicitat constructiva però d'un resultat estètic molt efectista pel contrast cromàtic aconseguit pel blanc de l'os incrustat a la fusta. Trobem casos en els quals la decoració té caràcter geomètric i en d'altres incorpora elements figuratius propis de la naturalesa com ara plantes i ocells (fig. 13).

També hi estan representades les característiques arquetes sicilianes d'ascendència islàmica. En aquest cas, la construcció té com a base material unes plaques d'ivori decorades amb policromia. Hi abunda la representació esquemàtica d'animals com ara lleons, cérvols i ocells. Aquestes arquetes estan datades al segle XIII. Sense sortir del marc geogràfic d'Itàlia podem parlar d'un altre grup d'arquetes fetes en aquest cas de pastillatge, és a dir, una pasta producte de la barreja de guix, pols de marbre i cola aplicada a la fusta. La modelació de la pasta permetia desplegar un interessant repertori

43. Alfons Maseras, «La col·lecció d'arquetes de Martí Estany», *Butlletí dels Museus d'Art de Barcelona*, volum VII, núm. 79, desembre de 1937, p. 357-367.

44. Eva Pascual, «Arquetes i cofres. Segles XIII-XVI», *Extraordinàries! Col·leccions d'arts decoratives i arts d'autor (segles XIII-XX)*, op. cit., p. 70-74.

45. Félix de la Fuente Andrés, «Estuches de libro. Análisis funcional de pequeños contenedores», *Además de. Revista on line de artes decorativas y diseño*, 2016, 2, p. 9-45.

Figura 12. Arqueta. Catalunya, 1350-1450. Fusta recoberta de cordovà gravat. Ferro forjat i cisellat. MADB 37.973. Museu del Disseny de Barcelona

Figura 13. Arqueta. Aragó, segle xvi. Fusta i ós gravat. MADB 39.982. Museu del Disseny de Barcelona

iconogràfic, amb motius de relleu de caràcter figuratiu presents tant en la tapa com en el buc de l'arqueta. Són peces característiques del segle XVI.⁴⁶

En la col·lecció d'arquetes de Martí Estany hi ha representats molts altres grups tipològics procedents d'arreu d'Europa. Quant a l'adscripció de la col·lecció, val a dir que del total de 96 peces que hi van ingressar, 74 estan incorporades al Museu Nacional d'Art de Catalunya i 22 al Museu del Disseny de Barcelona.

La col·lecció de retrats en miniatura

El 1943, d'acord amb el testament de Martí Estany, es va incorporar com a llegat als Museus d'Art de Barcelona la seva col·lecció de miniatures. Amb el llegat hi van ingressar noranta-una peces que posen de relleu el refinat gust del col·leccionista per aquests delicats objectes de petit format. La majoria estan datades entre el darrer quart del segle XVIII i la primera meitat del XIX, època daurada d'aquestes produccions tan peculiars, on el retrat a l'aiguada executat sobre làmines d'ivori és el principal protagonista de la miniatura.

Entre els autors catalans es troben representats Adrià Ferran Andrés, nascut a Barcelona a principis del segle XIX i que va estudiar a l'Acadèmia de Nobles Artes de San Fernando, a Madrid. Allà va aprendre l'especialitat de la miniatura, art que va practicar amb gran mestria, com posa en relleu la qualitat del *Retrat de dona*, executat vers el 1835, que integra la col·lecció i conserva el marc original (fig. 14). Però el miniaturista català més representat en aquest cas és Lluís Vermell i Busquets, el prolífic artista de Sant Cugat del Vallès nascut el 1814.

La majoria de retrats en miniatura d'aquesta col·lecció són de procedència espanyola, encara que malauradament molts d'ells sense signatura que pugui identificar-ne l'autor. No és el cas del *Retrat de dona*, datat i signat el 1836 per José Roldán Martínez, professor de dibuix de l'Escuela de Bellas Artes de Sevilla, o bé el *Retrat d'home*, executat a principis del segle XIX per Lorenzo Barrutia.

També es troba a la col·lecció una digna representació d'artistes francesos entre els quals destaca Marie Honoré Renaud, miniaturista nascuda a París i autora d'un esplèndid *Retrat de dona* datat el 1821. L'única peça d'origen americà és un imponent *Retrat de dona* pintat a Filadèlfia vers el 1830 per Hugh Bridport (fig. 15). La col·lecció de miniatures de Martí Estany avui dia forma part dels fons patrimonials del Museu del Disseny de Barcelona.⁴⁷

La col·lecció de pintures i dibuixos

Les col·leccions de rellotges de penjar, arquetes i miniatures, Martí Estany les va lliurar íntegrament als Museus d'Art de Barcelona, però no la col·lecció de pintures: en aquest cas el col·leccionista va fer una selecció d'obres de pintors catalans del segle XIX.

46. Laia Callejà Galera, «Les arquetes del segle XVI amb pastiglia del Museu de les Arts Decoratives de Barcelona», a *El moble del segle XVI: moble per a l'edat moderna*, Associació per a l'Estudi del Moble - Museu de les Arts Decoratives de Barcelona, 2011, p. 105-110.

47. Carmen Espinosa Martín, «Retrats en miniatura. Segles XVII-XIX», *Extraordinàries! Col·leccions d'arts decoratives i arts d'autor (segles III-XX)*, op. cit., p. 115-118.

Figura 14. Miniatura. Adrià Ferran Andrés. Espanya. *Retrat de dona*, cap al 1835. Aiguada sobre ivori. MADB 39.993. Museu del Disseny de Barcelona

Figura 15. Miniatura. Hugh Bridport. Filadèlfia. *Retrat de dona*, cap al 1830. Aiguada sobre ivori. MADB 40.010. Museu del Disseny de Barcelona

D'entre les pintures que posseïa Martí Estany, només un exemplar estava específicament assignat en el llegat. Es tractava d'una obra del pintor valencià Vicente López Portaña (1772-1850), *Retrat del gravador Pasqual Pere Moles*, primer director de l'escola de Llotja de Barcelona, datat entorn del 1794.

El llegat fa referència a altres pintors catalans i determina que el director dels Museus d'Art de Barcelona pugui escollir cert nombre d'exemplars. Tal seria el cas d'un dels representants del paisatgisme català: Ramon Martí Alsina (1826-1894), el llegat del qual incorpora sis obres. Martí Estany cita en el seu testament el gran pintor modernista català per excel·lència, Santiago Rusiñol (1861-1931), del qual ofereix tres obres a escollir. S'incorporen al llegat *Pont sobre un riu*, una obra executada vers el 1884, així com *En campanya* i *Jardí de Montmatre* (fig. 16), datades a París entorn del 1890 i que són un clar exponent de la creativitat i l'esperit innovador de l'artista. En total són vint-i-cinc pintures i es troben integrades als fons patrimonials del Museu Nacional d'Art de Catalunya.

S'ha de significar que entre aquestes hi ha *Dinar al camp*, *La puntaire* i *Creu de terme*, datades entorn del 1885, de l'autor de Molins de Rei Miquel Carbonell (1854-1896). Un artista de singular domini de l'ofici que conreà el paisatgisme i el retrat de la vida quotidiana en el món rural. Aquestes tres obres avui dia s'exhibeixen al Museu Municipal de Molins de Rei. Leonor Estany va lliurar el 1957 en concepte de donació a aquest museu l'obra de Miquel Carbonell *Tristor*, datada entorn del 1887.⁴⁸

48. Jordi Casanovas Miró, del Registre i Gestió de Col·leccions del MNAC, ens ha aportat dades molt precises

i aclaridores entorn de la col·lecció de pintura de Martí Estany.

Figura 16. Pintura. Santiago Rusiñol, *Jardí de Montmatre*, París, 1890-1891, oli sobre tela. MNAC 40.095

El testament de Martí Estany parla també d'una «col·lecció de pintures i dibuixos de la Barcelona antiga». Tot i que no hem pogut localitzar l'inventari, sí que hem identificat dues d'aquestes pintures anònimes, datades a la primera meitat del segle XIX i que representen interiors del carrer de Montcada, obres incorporades avui als fons del Museu d'Història de Barcelona.⁴⁹ També s'han localitzat diversos dibuixos d'aquesta procedència a l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona, on destaca la sèrie *Diumenge de Rams*, de Ricard Opisso (1880-1966), datada als anys trenta del segle passat.⁵⁰

La col·lecció de portapaus

El portapau és un objecte litúrgic, de petit format, que el mossèn ofereix a besar als fidels en el moment de donar la pau. El seu ús es generalitza sobretot en els segles XVI i XVII. Amb el llegat de Martí Estany se'n van incorporar cinc exemplars als fons patrimonials dels Museus d'Art de Barcelona. En destaquen el portapau de fusta tallada i policromada *Aparició* de Jesucrist a Maria Magdalena, datat al segle XVI i incorporat avui dia al Museu Nacional d'Art de Catalunya. També és rellevant el portapau en placa d'esmalt de Llemotges amb la representació de *La Pietat*, on figura la Mare de Déu al peu de la creu amb Crist mort a la falda, flanquejats per un àngel, datat també

49. Ha estat de gran ajuda la informació aportada per Josep Maria Bracons Clapés, cap del Departament de Col·leccions i Centres Patrimonials del MUHBA, entorn del llegat de pintures de la Barcelona antiga.

50. En la localització d'aquests dibuixos hem pogut comptar amb la col·laboració de Santi Barjau i Rico de l'Àmbit de Gràfics de l'AHCB.

Figura 17. Portapau. Placa d'esmalt de Llemotges. *La Pietat*, segle XVI. MADB 40.086. Museu del Disseny de Barcelona

al segle XVI i l'únic del conjunt integrat actualment al Museu del Disseny de Barcelona (fig. 17).

Un moble singular. La caixa amb calaixos

Val a dir que el testament també relaciona un moble de caràcter singular. Es tracta en aquest cas d'una caixa o arca per a núvia. S'ha de destacar que d'aquesta tipologia de moble contenidor, amb tapa a la part superior, portella i calaixos al frontis, tan característic a Catalunya, al segle XVI no hi havia cap exemplar en els Museus d'Art de Barcelona en vida de Martí Estany (fig. 18). Sens dubte, aquesta circumstància va aconsellar al col·leccionista llegir aquesta singular obra de caràcter goticitzant que té com a principals protagonistes, a l'interior de la tapa, els apòstols sant Felip i sant Bartomeu. Avui dia forma part dels fons patrimonials del Museu del Disseny de Barcelona.

La col·lecció d'objectes relacionats amb la música

El fet que en l'esquela mortuòria de Martí Estany aparegui com a única entitat el nom de l'Orfeó Català és indicatiu del que aquesta va significar en la vida del col·leccionista, a la qual tants anys va estar vinculat.

El 1927 sembla que a l'Orfeó Català existia ja interès per aplegar instruments musicals, llibres i documents relacionats amb el món musical, amb l'objectiu de bastir en el singular edifici de Lluís Domènech i Montaner un Museu de la Música, del qual aleshores

Figura 18. Caixa amb calaixos. Catalunya, darrer quart del segle xv. Fusta tallada i policromada. MADB 40.103. Museu del Disseny de Barcelona

la ciutat de Barcelona estava mancada.⁵¹ Aquesta circumstància va empènyer Martí Estany a deixar un llegat format per objectes relacionats amb la música on hi havia, entre d'altres, escultures, pintures, llibres, rajols de ceràmica així com instruments musicals. El col·leccionista assumia a més el pagament de l'impost de drets reals, que anava a càrrec de la seva herència, per tal que el llegat no comportés cap càrrega addicional a l'Orfeó Català, en una nova mostra de generositat envers l'entitat.

Tot i que no hem pogut localitzar l'inventari de béns que van ingressar amb el llegat de Martí Estany a l'Orfeó Català, tenim la certesa que aquest es va fer efectiu durant la presidència de Joaquim Renart en el període 1941-1948.⁵² És molt significatiu el testimoni que aplega al seu diari en data de 17 d'octubre de 1944, quan afirma:

«He estat a casa de la senyoreta Leonor Estany, a Sarrià, per donar estat oficial a l'entrega que ens fa a l'Orfeó Català, per expressa voluntat del seu germà Martí, company de Junta que fou i meritíssim barceloní, d'una col·lecció de rajoles catalanes del segle XVIII, i altres d'àngels músics de diverses èpoques, veritables preciositats d'art barroc, renaixement i gòtic. Mossèn Ros, que és un dels marmessors de la testamentària d'en Martí Estany, hi era present, i m'ha donat compte de tot».⁵³

En el fons d'art de l'Orfeó Català es conserven tres plafons de rajols dels oficis relacionats amb la música que encaixen amb les obres descrites per Joaquim Renart (fig. 19). També s'hi custodia una col·lecció d'àngels músics, en talla policromada, entre

51. «El Museu de la Música de l'Orfeó Català», *Revista Musical Catalana. Butlletí de l'Orfeó Català*, p. 344-345.

52. Hem trobat en Marta Grassot Radresa, responsable del Centre de Documentació de l'Orfeó Català, una gran

col·laboració per facilitar la nostra tasca de recerca entorn del llegat de Martí Estany a l'entitat.

53. Joaquim Renart, *L'Orfeó Català que he viscut*, Editori- al AUSA, Sabadell, 1992, p. 195.

Figura 19. Plafó de rajoles d'oficis vinculats amb la música. Catalunya, segles XVII-XVIII. Forma part del llegat de Martí Estany a l'Orfeó Català.

els quals es troben els dos exemplars que Martí Estany va exhibir el 1931 a l'*Exposició iconogràfica de la cornamusa*.

Un plafó de retaule en les col·leccions privades de Martí Estany

Martí Estany va lliurar —en vida o bé mitjançant les seves disposicions testamentàries— a la Comissaria General de Museus o a la Junta de Museus una sèrie de col·leccions completes o bé una selecció d'obres. Es tractava de nodrir els museus de Barcelona i omplir buits patrimonials de les seves col·leccions. També va beneficiar l'Orfeó Català amb el lliurament d'obres que va contribuir a la creació d'un futur museu de la música. Tot plegat permetia posar a l'abast públic unes col·leccions que havien tingut un accés restringit a l'àmbit familiar o bé al cercle d'amics del col·leccionista.

Figura 20. El plafó de retaule gòtic *Les esposalles de la Mare de Déu* exemplifica el bon criteri de Martí Estany a l'hora d'escollir les obres que havien de nodrir les seves col·leccions.

Al marge d'aquestes col·leccions que van esdevenir públiques per voluntat de Martí Estany, a la seva mort d'altres van romandre en l'àmbit privat, en mans de la mare, Leonor Martí Puig, i la germana, Leonor Estany Martí, principals beneficiàries de l'herència. També algunes peces singulars —que no formaven part de cap col·lecció específica— van romandre en poder del seu nucli familiar. La més emblemàtica sens dubte és un plafó de retaule gòtic, *Les esposalles de la Mare de Déu*, obra catalana de principis del segle XV que en vida de Martí Estany decorava una de les estances de la seva residència de Piera. Possiblement el col·leccionista va considerar que en els Museus d'Art de Barcelona ja estaven dignament representats els mestres catalans més rellevants de la pintura medieval i no va veure necessari incloure el plafó de retaule gòtic entre les obres que havien de tenir aquesta destinació.

L'obra ha estat estudiada per Francesc Ruiz i Quesada, que considera que es pot atribuir al pintor Pere Vall, el qual es va formar al taller del mestre català Pere Serra i va tenir estrets vincles amb la vila de Cardona, d'on sembla que era originari.⁵⁴ L'historiador afirma que la taula degué estar integrada en un mateix retaule vinculat a la vida de santa Anna, del qual identifica tres peces més, avui disperses. Aquestes tres peces, d'acord amb l'historiador, devien ser la taula *Sant Joaquim i santa Anna davant*

54. Francesc Ruiz i Quesada, *Estudio estilístico e iconográfico de Los desponsorios de la Virgen*, Barcelona,

febrer de 2014. Treball inèdit fet per encàrrec dels fills i filles de Montserrat Jofresa Aymerich.

la Porta Daurada, exhibida al Museu Episcopal de Vic, *El naixement de la Mare de Déu*, custodiada en una col·lecció privada i que hauria format part de la col·lecció de Damià Mateu (1864-1935),⁵⁵ i *Santa Anna, la Mare de Déu i el Nen*, conservada al Museu de Belles Arts de Budapest (Szépművészeti Múzeum) i que originalment degué ser la peça central del retaule.⁵⁶

L'escena de *Les esposalles de la Mare de Déu* està presidida pel sacerdot oficiant. Aquest està flanquejat per la Mare de Déu, a qui acompanyen els seus pares, sant Joaquim i santa Anna, i per sant Josep, que duu una vara florida i a qui l'Esperit Sant en forma de colom assenyala com l'escollit. Més a la dreta de sant Josep es troben representats els altres pretendents: en primer terme, un d'ells clarament ofès perquè no ha estat l'escollit trenca la vara i, en segon terme, un dels pretendents descartats apareix lluint una ostentosa barretina (fig. 20).

Conclusió

Al nostre modest entendre, ha estat un gran encert que en l'edició del 2018 de la jornada *Col·leccionistes que han fet museus* s'hagi pogut aprofundir en la figura de Martí Estany, tant pel que fa a la seva dimensió humana com a la de col·leccionista, pel relleu que ha tingut en la configuració dels fons del Museu Nacional d'Art de Catalunya i del Museu del Disseny de Barcelona. Encara més si tenim en compte que en aquest cas de forma meritòria l'aportació patrimonial s'ha produït a partir d'unes col·leccions privades que, per voluntat del seu propietari i de manera altruista, han esdevingut públiques. Haver pogut parlar de Martí Estany en el context del vuitanta aniversari de la mort del col·leccionista ha constituït a més un merescut i entranyable homenatge a la seva memòria.⁵⁷

55. Aquesta notícia ens ha estat confirmada per Jaume Barrachina Navarro, conservador i director del Museu del Castell de Peralada.

56. E. Nyerges, «Nouvelles oeuvres medievales acquises par la collection espagnolle», *Bulletin du Musée Hongrois des Beaux-Arts*, 66-67, 1986, p. 49-68.

57. Per dur a terme aquest recorregut biogràfic entorn de Martí Estany hem comptat amb la col·laboració dels fills i filles de Montserrat Jofresa Aymerich, que han posat a la nostra disposició informació de gran vàlua i a qui volem deixar constància del nostre agraïment més sincer.